

5. Дробязко С., Карашук А. Восточные добровольцы в вермахте, полиции и СС. — М., 2000.
6. За Україну. — 1945. — 14 берез.
7. Буртик І. Тернистий шлях Другої дивізії УНА. — Львів, 1994.
8. Григоренко П. Спогади. — Детройт: Українські вісті, 1984.
9. Йосиф Сталин — Лаврентію Беріи: “Их надо депортировать!”...”. Документи, факты, комментарии. — М.: Дружба народів, 1992.
10. Санников Г. С. Воспоминания. — М., 2000.

Анотації

***Штефан В. Л.* Колаборационизм в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.**

В статье автор делает попытку исследовать проблему советских военнопленных и просто советских людей в борьбе с советской системой за свободу и независимость на стороне Германии.

***Shtefan V. L.* Collaboration in time of Great Patriotic War (1941–1945).**

In the article the author makes an attempt to investigate the problem of Soviet prisoners of war as well as ordinary Soviet people who have struggled for Ukrainian freedom and independence on the side of Germany.

М. Г. Тиский, Т. М. Літковець

УЧАСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ВОЛИНІ

Питання участі інтелігенції у процесі формування громадсько-політичних структур у період суспільних трансформацій викликає особливий науковий інтерес.

Інтелігенція — це соціальна група людей розумової праці, яку політологи відносять до окремої суспільно-професійної спільності. Проте поняття “інтелігенція” не має однозначного визначення. Так академік В. Кремень вважає, що “інтелігенція” — це здебільшого свідомі діячі історичного процесу, критично мислячі особистості, яким притаманна активна за формою і моральна за змістом життєва позиція [1, с. 13].

Євген Сверстюк у своєму есе “Інтелігенція як самоусвідомлення нації” дещо по-іншому трактує це поняття: “Інтелігенція за самою своєю природою покликана захищати принципи і вищі вар-

тості, представляти національні інтереси. Вона переймає естафету етичного ідеалізму і стоїть у вічній опозиції до самовдоволеної бюрократії, чиї вартості розмінні й минуці”. Автор есе вводить також поняття напівінтелігенції, яка “завжди йшла за течією” та “псевдоінтелігенції*”, котра не йшла нікуди [2, с. 41].

Російський академік Д. Ліхачьов найважливішими рисами інтелігенції вважав порядність, моральність і свободу. На його думку, інтелігенція була головним ворогом радянської влади, оскільки була незалежною [3, с. 39].

Формування української інтелігенції відбувалось впродовж віків на ґрунті високих морально-етичних норм, ідейних переконань, християнських традицій та глибокої духовності, котрі мушили постійно утверджуватись і захищатись за постійних несприятливих соціально-політичних умов. Українська національна інтелігенція формувалась не лише в плані природної любові до власного народу як до своєї родини, але й на більш глибокому рівні, тобто готовності служити віддано і безкорисно, нехтуючи своїми інтересами, а іноді навіть життям задля інтересів народу. Українській історії та культурі найбільш відомі переважно ті, хто добровільно приносив власне життя на вівтар, хто був спроможний на високе служіння ідеалам з відреченням від власних інтересів. До таких постатей в першу чергу належать Т. Шевченко, Г. Сковорода, М. Грушевський, І. Франко, Л. Українка, В. Липинський, В. Стус, В. Чорновіл, В. Симоненко, Л. Костенко, Л. Лук’яненко.

Актуальність запропонованого дослідження обумовлена тим, що українська національна інтелігенція впродовж віків безкорисно і самовіддано подавала приклад морального протистояння і духовного опору. Вона стояла біля джерел формування громадсько-політичних структур та руху спротиву в періоди усіх суспільних трансформацій. Саме українська інтелігенція була ініціатором створення Центральної Ради УНР та Народного Руху України за перебудову. Проте після проголошення незалежності України її вплив на суспільні процеси в країні значно послабився.

Мета дослідження полягає в об’єктивній оцінці участі української інтелігенції у формуванні інститутів громадянського суспільства на Волині, дослідженні форм, методів та напрямків її діяльності на регіональному рівні.

Важлива роль у розбудові громадянського суспільства на теренах Волині у першій половині двадцятого століття належала товариству “Просвіта”, до якого на початковій стадії входило досить вузьке коло української інтелігенції. Завдяки діяльності цього товариства відбулося поширення знань шляхом залучення населення до культурно-освітньої діяльності у найвіддаленіших населених пунктах польського краю. Опікою “Просвіти” були охоплені такі громадські організації, як “Рідна школа”, “Сільський господар”, Луцька українська гімназія, а також ціла мережа кооперативів і ощадних позичкових кас [4, с. 140].

Значний вплив на суспільно-політичне життя краю мало Волинське українське об’єднання (ВУО). Членами цієї політичної організації були колишні прибічники Української народної республіки. У своїй практичній діяльності ця організація максимально сприяла відродженню православних церковних братств та українізації Православної церкви [5, с. 19].

Українська інтелігенція Волині у 20–30-х роках ХХ століття в умовах польського окупаційного режиму сформувала в регіоні повноцінну структуру громадянського суспільства. У своїй практичній діяльності вона поглиблювала національну свідомість українців, утверджувала національну гідність та набувала необхідний політичний досвід.

Впродовж двадцяти років просвітницької діяльності національна інтелігенція сформувала на Волині цілу плеяду борців за незалежність України.

У післясталінський період українська інтелігенція чинила відчайдушний опір тоталітарному комуністичному режиму шляхом розповсюдження правдивої інформації серед населення.

Серед волинян, які обрали самвидав як спосіб боротьби проти тоталітаризму, добре відомі імена Миколи Коца та Антона Дричика. З матеріалів судового слідства стало відомо, що Микола Коц, починаючи зі 1967 року, власноруч виготовляв листівки з перефразованим текстом вірша Василя Симоненка “Курському братові” та розповсюджував їх у містах Луцьку, Києві, Дубно, Нововолинську та Тернополі.

Після арешту його було засуджено на 7 років позбавлення волі. Антон Дричик боровся з радянською владою методом надсилання до партійних і державних органів влади протестних листів [6].

Український самвидав 1960-х років можна охарактеризувати як підготовчий етап до формування політичних програм дисидентів та руху опору. Через самвидав була налагоджена система постійно діючих контактів. Самвидав став оберегом української національної культури.

Своєрідним стартом українського політичного самвидаву стала стаття волинянина Євгена Сверстюка “З приводу процесу над Погружаниським” та праця Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація”.

Один із перших судових процесів за читання та поширення статті Є. Сверстюка відбувся в Луцьку у вересні 1965 року. Тоді в обласному центрі Волині були арештовані Луцького державного педагогічного інституту Валентин Мороз та Дмитро Іващенко [7, с. 31].

В період горбачовської перебудови на Волині виходила низка нелегальних видань. Так у Луцьку у 1989 році почали виходити самвидавські газети Волинської філії УГС “Вільна думка” та “Народна справа” регіональної організації НРУ. Згодом свої газети почали видавати районні та міські організації Руху. Чільне місце на сторінках цих видань займали публікації на утвердження української мови та українського суверенітету. Організаторами цих видань стали представники саме національної інтелігенції [7, с. 66].

На початку 1980-х років в Україні почали появлятися неформальні творчі спілки та клуби за інтересами. Саме тоді в Луцьку був заснований клуб творчої молоді під назвою “Вулик”. Згідно із задумом це громадське об’єднання мало стати альтернативою до існуючих спілок [8, с. 47].

У 1988 році в обласному центрі розпочав свою діяльність молодіжний політклуб “Арго”, який очолив викладач філософії Луцького філіалу Львівського політехнічного інституту Леонід Бутолін. Метою цього клубу було “формування нового мислення”.

В жовтні цього ж року у Володимир-Волинському районі було засновано перший в області осередок Української Гельсінської Спілки [9, с. 32].

В березні 1989 року в м. Луцьку відбулась установча конференція Волинської обласної організації Товариства української мови. А в травні цього ж року у Луцьку відбулись установчі

збори Волинського товариства Лева, засновником якого була творча інтелігенція краю [9, с. 40].

Номенклатурна революція, яку розпочав Горбачов “зверху”, поступово переросла у національно-демократичну революцію ширких народних мас “знизу”. Долаючи страх і найрізноманітніші перешкоди, найактивніша частина національної інтелігенції, передусім поети та письменники, почали легальну організаційну роботу із створення потужних і масових громадських організацій, метою яких стало національно-культурне відродження.

Перший на Волині осередок прихильників Народного Руху України за перебудову виник у м. Ковелі 22 листопада 1989 року, тобто за декілька днів після публікації в “Літературній Україні” проекту Програми НРУ [9, с. 55].

Установча конференція Волинської регіональної організації ВРУ за перебудову відбулася 19 серпня 1989 року у Луцьку. Делегатами конференції стали представники районних осередків НРУ, Товариства української мови, Товариства Лева та Української Гельсінської спілки. Восени цього ж року на Волині були проведені перші мітинги, організовані національною інтелігенцією.

Навесні 1990 року після виборів в Україні розпочався процес формування політичних партій. Проте цей процес для національної інтелігенції проходив досить болісно, адже НРУ як консолідуюча сила ще не виконав своєї місії. Формування політичних партій з найактивніших членів Руху значно послаблювало цю потужну громадсько-політичну організацію. Нездорова конкуренція лідерів новостворених політичних партій викликала в частини інтелігенції розчарування, адже членами цих партій ставали досить часто випадкові особи, зацікавлені лише власною кар’єрою та отриманням влади. Українській інтелігенції, ідеалізм якої живився християнськими традиціями, є властивим захист вищої духовної цінності, бажання бути прикладом моральності та самовідданого служіння власному народові.

Головним засобом і головною духовною зброєю української інтелігенції було слово, яке інформує і формує суспільну думку, надихає і спонукає до дії.

Українська інтелігенція впродовж століть бездержавності української нації формувала та очолювала рух опору проти поневолювачів. Вона несла в народ освіту та гуртувала його в боротьбі за свободу.

Джерела та література

1. Кремень В. Г. Інтелігенція в контексті соціального розвитку держави // Трибуна. — 2006. — № 4.
2. Сверстюк Є. Не мир, а меч. — Луцьк: Терен, 2009.
3. Лихачев Д. О русской интеллигенции // Новый мир. — 1993. — № 2.
4. Філіпович М. Луцька “Просвіта” 1918–1935 рр. — Луцьк: Вежа, 2007.
5. Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об’єднання. — Луцьк: Настир’я, 2001.
6. Коц М., Осауленко Л. Волинь у лещатах смерті. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007.
7. Лис В. Слово поза цензурою: Самвидав як феномен культури і суспільно-політичної думки 1960–1980-х років (Західна Україна): Монографія. — Луцьк: Твердиня, 2008.
8. Тиский М. Історія виникнення Народного Руху України на Волині. — Луцьк: Ініціал, 2001.
9. Тиский М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації. — Луцьк: Твердиня, 2009.

Анотації

Тыский М. Г., Литковец Т. М. Участие интеллигенции в процессе формирования общественно-политических организаций на Волыни.

В статье дана разносторонняя характеристика влияния интеллигенции на общественно-политическую жизнь Волыни. Показана деятельность интеллигенции в рамках таких общественно-политических организаций Волыни.

Tysky M. G., Litkovets T. M. The participation of intelligency in the course of formation of the political organisations on Volhynia.

In article the versatile characteristic of influence of intelligency on a political life of Volhynia is given. Activity of intelligency within the political organisations of Volhynia is shown.